Ми ж, повертаючись до питання ідентитарної матриці японської нації, зазначимо, що саме національна вдача дозволила японській нації гідно пережити події 2011 року, продемонструвавши всьому світові стійкість національного духу Японії.

1. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму: Монографія / Георгій Касьянов. — К.: Либідь, 1999. — 352 с.; 2. Коіке Ю. Кідзуна vs цунамі, або Емоційне єднання для відновлення Японії / Ю. Коіке // День. — 2011. — №57-58; 3. Молодяков В. Японская национальная идея переживает кризис / В. Молодяков // Политический журнал. — 2004. — № 28; 4. Пронников В., Ладанов И. Японцы. Этнопсихологические очерки / В. Пронников, И. Ладанов. — М.: Наука, 1985. — 340 с.; 5. Саката Т. Щира подяка всім українцям. До річниці Великого східнояпонського землетрусу / Т. Саката // День. — 2012. — № 41 – 42.

Т. Комарницька,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА У ЗАКОНОДАВСТВІ ЯПОНІЇ

У статті висвітлено проблемні моменти визначення статусу міжнародного договору Японії в національному законодавстві Японії та проаналізовано співвідношення норм статті 9 Конституції Японії з нормами Статуту ООН. Зокрема, увагу приділено проблемності реалізації Японією права на самооборону держави, закріпленого у Статуті ООН, з огляду на заборону утримувати військо відповідно до статті 9 Конституції.

Ключові слова*: міжнародне право, Конституція, міжнародний договір, утримання від погрози силою або її застосування, право на самооборону*

В статье указываются проблемные моменты определения статуса международного договора Японии в законодательстве Японии, а также анализируется соотношение норм статьи 9 Конституции Японии с нормами Устава ООН. Внимание уделяется проблеме реализации Японией права на самооборону государства, закрепленного в Уставе ООН, учитывая запрет удерживать армию согласно статье 9 Конституции.

Ключевые слова*: международное право, Конституция, международный договор, воздержание от угрозы силой или ее применения, право на самооборону*

The article deals with the issues concerning determination of the status of the international treaty of Japan in Japanese legislation, as well as the correlation of the

regulations represented in the Article 9 of the Constitution of Japan and the legal regulations of the UN Charter. Particular attention is paid to the problem of realization of Japan's right of self-defense guaranteed by the UN Charter, yet complicated by the prohibition to own an army according to the Article 9 of the Constitution.

***Key words**: international law, Constitution, international treaty, refrain from the threat or use of force, right of self-defense*

У сучасному глобалізованому світі дедалі більшої ваги набуває міжнародне право, яке не входить до будь-якої національної системи права, одначе водночас національні правові системи справляють вплив на нормотворення у міжнародному праві, а останнє є важливим чинником формування національного законодавства [Шемшученко 2007, с. 459]. Отже, міжнародне та національне право хоч являють собою самостійні правові системи, проте є тісно пов'язаними між собою, тож можемо говорити про актуальність досліджень співвідношення міжнародного та національного права. Означене питання вже аналізувалося у працях В. Г. Буткевича, І. І. Лукашука, О. О. Мережка, Р. А. Мюллерсона, О. А. Назаренко, О. М. Талалаєва, Г. І. Тункіна та інших науковців. Серед японських учених ця проблема дістала наукове обґрунтування у працях Х. Токіока, М. Сакамото, Т. Уекі й ін.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей співвідношення норм міжнародного та національного права у законодавстві Японії. Мета обумовила необхідність вирішення таких завдань: 1) встановити статус міжнародних договорів Японії у системі внутрішнього законодавства Японії, їхнє співвідношення з Конституцією та законами Японії; 2) виявити й описати особливості співвідношення принципів міжнародного права та конституційних норм статті 9 Конституції Японії.

Об'єктом дослідження стали норми міжнародного права та японського законодавства, відображені у джерельній базі дослідження, якою послугували: Конституція Японії, Закон Японії «Про сили самооборони», Статут ООН, а також деякі двосторонні міжнародні договори Японії. Предметом дослідження виступають особливості співвідношення міжнародного та національного права в означених нормативних актах Японії.

Мета й завдання роботи визначили вибір таких методів дослідження: аналітичний описовий, формально-логічний, метод системного аналізу. Наукова новизна роботи полягає у здійсненні першого у вітчизняному правознавстві аналізу співвідношення міжнародного та національного права у законодавстві Японії на базі опрацювання японських доктринальних правознавчих джерел та японської джерельної бази у вигляді першоджерел.

Природно, що говорячи про національне законодавство тієї чи іншої держави, мають на увазі насамперед Конституцію держави. Саме Конституція має основоположне значення у встановленні порядку взаємодії міжнародного і національного права, оскільки вона визначає засади дії на території держави норм і принципів міжнародного права, пріоритетні напрями здійснення зовнішньої політики тощо. Японські правознавці вказують, що у Японії прийнято вважати норми міжнародних договорів та міжнародні звичаї вищими за ієрархією, ніж внутрішні закони, одначе нижчими

за ієрархією, ніж норми Конституції [植木 2006, с. 122]. Дійсно, у пункті 2 статті 98 Конституції Японії зазначено (тут і далі переклад наш):

日本国が締結した条約及び確立された国際法規は、これを誠実に遵守することを必要とする。 *Норми міжнародного права і договори, які підписує чи затверджує Японія, повинні відповідати цій Конституції.*

Отже, норми Конституції Японії мають вищу юридичну силу, ніж норми міжнародного права [植木 2006, с. 122]. Одначе тут немає однозначності. Так, дійсно маємо доволі чітке вказування на верховенство норм Конституції стосовно норм міжнародного права у п. 2 ст. 98 Конституції Японії, проте, приміром, у статті 81 Конституції немає згадки про норми міжнародного права:

最高裁判所は、一切の法律、命令、規則又は処分が憲法に適合するかしないかを決定する権限を有する終審裁判所である。 *Верховний Суд є судом останньої інстанції, який має повноваження ухвалювати рішення про відповідність усіх законів, указів, статутів, покарань Конституції.*

Тобто норми внутрішнього законодавства на предмет їхньої відповідності Конституції можуть тлумачитися Верховним Судом, а норми міжнародного права – ні, у зв'язку з чим виникає логічне запитання: чому? Та і що робити, якщо, приміром, підписаний Японією міжнародний договір містить норми, що суперечать нормам Конституції, а єдиний орган, який має повноваження тлумачити норми законодавства на предмет їхньої відповідності Конституції, не повноважний зробити це саме стосовно норм міжнародного договору. У японській доктрині взагалі зазначається, що п. 2 ст. 98 Конституції вказує на її верховенство стосовно інших джерел права, а ст. 81 – на верховенство норм міжнародного права [植木 2006, с. 123].

Проте, певне, чи не найвідомішою статтею Конституції Японії є ст. 9:

1. 日本国民は、正義と秩序を基調とする国際平和を誠実に希求し、国権の発動たる戦争と、武力による威嚇又は武力の行使は、国際紛争を解決する手段としては、永久にこれを放棄する。

2. 前項の目的を達するため、陸海空軍その他の戦力は、これを保持しない。国の交戦権は、これを認めない。

1. Народ Японії, прагнучи міжнародного миру, заснованого на справедливості й порядку, назавжди відмовляється від війни як суверенного права народу, а також від погрози застосувати чи застосування сили як засобу розв'язання міжнародних конфліктів.

2. Для досягнення викладеної вище мети не будуть утримуватися сухопутні, морські, повітряні та інші військові сили. Право на ведення державою війни не визнається.

Прагнення миру, відображене, до речі, й у Преамбулі Конституції Японії, цілком узгоджується з принципами сучасного міжнародного права. Так, у Статуті ООН зазначено норму про утримання держав від застосування сили або погрози силою (п. 4 ст. 2 Статуту ООН). Як бачимо, п. 1 ст. 9 Конституції Японії майже дослівно відтворює зазначений принцип. Однак ми пам'ятаємо також, що Статут ООН закріплює невід'ємне право кожної держави на індивідуальну або колективну самооборону при збройному нападі (ст. 51). Кожна держава має право обирати засоби, які би сприяли

здійсненню її невід'ємного права на самооборону [Wakamizu 2002, с. 54, с. 59]. Дійсно, зазначає японський правознавець М. Сакамото, якби стаття 9 Конституції Японії містила лише перший пункт, у юристів би не виникало питань стосовно права на самооборону Японії та засобів його реалізації [阪本 2000, с. 130]. Однак у пункті 2 зазначеної статті чітко вказується на заборону утримання будь-яких військ задля ведення війни. Яким же чином у такому разі реалізовувати закріплене у Статуті ООН право держави на самооборону? У міжнародному праві, як указується, під правом на самооборону розуміється право на відбиття незаконного збройного нападу іншої держави за допомогою військової сили у необхідних для цього межах [Денисов 2007, с. 682-683; 阪本 2000, с. 131]. Якщо ж держава відмовилася від утримання будь-яких військ і заперечує право на ведення війни, то, виходить, що держава Японія має право на самооборону, однак відповідно до ст. 9 Конституції вона ним не може скористатися [阪本 2000, с. 131; Wakamizu 2002, с. 113, с. 121]. А таке твердження є доволі суперечливим.

На проблему співвідношення права держави на самооборону і заборону мати військові сили можна поглянути під іншим кутом зору. Ми не маємо сумнівів у тому, що Японія визнає право держав (і, відповідно, своєї країни) на самооборону, закріплене у Статуті ООН. У п. 2 ст. 9 йдеться про неприпустимість утримання військ. Отже, у такому разі можна стверджувати, що Японія визнає самооборону в інших формах, окрім як застосування військ, тобто відмовляється від традиційних форм самооборони. Втім, така теорія піддається критиці, оскільки ані в Конституції Японії, ані в Законі Японії «Про сили самооборони» не вказано про відмову від традиційних, військових методів реалізації права на самооборону [阪本 2000, с. 131].

Серед японських правознавців існує ще кілька підходів до тлумачення співвідношення норм статті 9 Конституції Японії та статті 51 Статуту ООН. Так, відповідно до теорії конституційності військової самооборонної сили у п. 1 ст. 9 国際紛争を解決する手段 *засіб розв'язання міжнародних конфліктів* розуміється як такий, який не включає у себе оборонну війну; тоді виходить, у п. 2 ст. 9 前項の目的を達するため *для досягнення викладеної вище мети* розуміється як «*для досягнення розв'язання всіх міжнародних конфліктів, окрім оборонної війни*». Відповідно, у такому разі створення мінімальних військових сил, що мають на меті суто реалізацію права держави на самооборону, не є порушенням Конституції [阪本 2000, с. 131-132]. Вірогідно, саме такою логікою і послуговується Японська держава, утримуючи Сили самооборони. До речі, в Законі Японії «Про Сили самооборони» унормовується існування як сухопутних, так і морських та повітряних сил (стаття 2); у статті ж 3 Закону читаємо:

1. 自衛隊は、我が国の平和と独立を守り、国の安全を保つため、直接侵略及び間接侵略に対しわが国を防衛することを主たる任務とし、必要に応じ、公共の秩序の維持に当たるものとする。

2. 自衛隊は、前項に規定するもののほか、同項の主たる任務の遂行に支障を生じない限度において、かつ、武力による威嚇又は武力の行使に当たらない範囲において、次に掲げる活動であつて、別に法律で定めるところにより自衛隊が実施することとされるものを行うことを任務とする。

[…] 2) 国際連合を中心とした国際平和のための取組への寄与その他の国際協

力の推進を通じて我が国を含む国際社会の平和及び安全の維持に資する活動 […]

1. Сили самооборони несуть обов'язок обороняти нашу державу від безпосередньої або опосередкованої агресії задля підтримання безпеки країни, а також збереження її миру і незалежності.

2. Сили самооборони можуть виконувати й інші обов'язки, встановлені в інших законах, якщо ці обов'язки не перешкоджають виконанню основних обов'язків і не містять у собі застосування сили або погрози силою, зокрема, такі види діяльності:

[…] 2) діяльність із підтримання миру й безпеки міжнародного співтовариства, до якого входить наша країна, через сприяння засобам задля досягнення міжнародного миру, які вживаються під егідою ООН, а також іншим видам міжнародної співпраці з іншими країнами. […]

І насамкінець розгляньмо кореляцію права держави на колективну самооборону, зафіксованого у статті 51 Статуту ООН, та норм ст. 9 Конституції Японії. Правом на колективну самооборону є, як відомо, право держави задля гарантування власної військової безпеки здійснювати самооборону разом з іншими державами чи міжнародними організаціями [Денисов 2007, с. 682-683; 阪本 2000, с. 132]. Факт визнання Японією права на колективну самооборону підтверджується наявністю Договору між Японією та США про гарантування безпеки, у статті 5 якого спільні японсько-американські дії прирівнюються до індивідуальної самооборони Японської держави, а у Преамбулі зазначено: «*... дві держави визнають існування притаманного їм права на індивідуальну чи колективну самооборону, закріпленого Статутом ООН…*».

Отже, констатуємо, з одного боку, кореляцію між нормами, закріпленими у ст. 9 Конституції, та загальновизнаними принципами міжнародного права, що знайшли своє відображення у Статуті ООН (маємо на увазі положення про прагнення миру, утримання від застосування сили й погроз нею); проте, з іншого боку, в око впадає і певна суперечність між зазначеними нормами. Так, проблемним моментом лишається розуміння права на самооборону держави з огляду на ст. 9 Конституції. Категоричність викладу норм у зазначеній статті, неможливість однозначного трактування цих норм та узгодження їх із нормами міжнародного права призводять до посилення всеяпонської кампанії за скасування цієї статті.

Коротко підсумовуючи все сказане вище, зазначимо, що у питанні співвідношення міжнародного та національного права в Японії існує кілька проблемних моментів: по-перше, нечіткість визначення ієрархічного статусу міжнародних договорів у національному законодавстві Японії; по-друге неоднозначність трактування співвідношення норм статті 9 Конституції Японії з нормами міжнародного права. З огляду на це перспективним видається подальший аналіз означених проблем.

1. Денисов В. Н. Право на самооборону / В. Н. Денисов // Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К.: ТОВ «Видавництво "Юридична думка"», 2007. – С. 682-683; 2. Договір між Японією та США про гарантування безпеки 日米安全保障条約 /Нічі-бей андзен хошьо: джьо:яку/ [електронний ресурс] – режим доступу до НПА: http://www.houko.com/00/FS_ON.HTM; 3. Закон Японії «Про сили самооборони» 自衛隊法 /Джіейтайхо:/ [елек-

тронний ресурс] – режим доступу до НПА: http://www.houko.com/00/FS_ON.HTM; 4. Конституція Японії 日本国憲法 /Ніхонкокукемпо:/ [електронний ресурс] – режим доступу до НПА: http://www.houko.com/00/FS_ON.HTM; 5. Шемшученко Ю. С. Міжнародне право / Ю. С. Шемшученко // Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К.: ТОВ «Видавництво “Юридична думка”», 2007. – С. 459; 6. Wakamizu Tsutsui. The changing postwar international legal regime: The role played by Japan / T. Wakamizu. – The Hague / London / New York: Kluwer Law International, 2002. – 186 p.; 7. 植木俊哉。国際法と国内法 / 植木俊哉 // 国際法。－東京：有斐閣、２００６．－頁１１４－１２８; 8. 阪本昌成。憲法１：国制クラシック / 阪本昌成。－東京：株式会社有信堂高　文社、２０００。－２７９頁

М. Лахоніна,
ПВНЗ «Інститут сходознавства
і міжнародних відносин «Харківський колегіум»

仏教から見た日本社会
(Японське суспільство крізь призму буддизму)

キーワード：日本社会、宗教観、仏教

１．は　じ　め　に

日本は仏教のお寺の数がきわめて多い国である。世界の国々を見れば、中国の敦煌やカンボジアのアンコール・ワットなどの有名な仏教遺跡には辺境にあるものが少なくないと思われる。しかし、島で構成されており、余分な土地のない日本には昔から大和の仏教の発祥地である奈良や京都だけではなく、九州や本州のかなり離れているところにも町の中心部に大きくて立派なお寺がいくつか並んでいるところもある。例としては２０１１年度にユネスコ世界遺産に登録された岩手県平泉町の毛越寺や中尊寺が挙げられる。

また、日本における仏教について考察すると、多くの日本の家庭には仏壇で釈迦牟尼の像とともに、先祖の位牌がおさめられており、家によっては毎日仏壇を掃除し、先祖におまいりする習慣もあるということが大事な点になる。

さらに、日本では季節によってさまざまな仏教の行事が行われている。現在、お彼岸やお盆などの言葉は季節を表す言葉として使われているが、本来は仏教に関連する言葉である。

これほど仏像や仏教にまつわる物事が多いのだから、日本は仏教国だろうと考えられる。しかし、本当にそうであるかどうかは疑問に思うこともあるだろう。多くの日本人はお葬式でもない限りお坊さんと会って話をすることはない。そして、花祭りがいつかはよく知らない人がクリスマスのことはよく知ってい